Freaks

Navdih besedila in predstave je film režiserja Toda Browninga in scenarista Toda Robbinsa iz leta 1932 z naslovom *Freaks* (*Spake*).
Črno-beli film, ki ga filmska zgodovina uvršča med grozljivke, je v času svojega nastanka veljal za tako šokantnega, da je občinstvo dosegla le skrajšana različica, polna verzija pa (bojda) ni ohranjena. Tudi okrajšani film je bil ponekod prepovedan, v Veliki Britaniji recimo trideset let. Film je prejel slabe kritike in ni nikoli povrnil finančnega vložka. V šestdesetih letih pa ga je strokovna javnost znova odkrila (na canskem filmskem festivalu) in postal je kultni film za sladokusce. Navdihuje umetniška dela različnih umetniških žanrov.
V filmu igrajo naturščiki – ljudje z različnimi telesnimi hibami (ženska z brado, ženska brez rok, moški brez udov, ženska-ptič, človek-guma, vodenoglavci idr.), sicer razstavljeni in nastopajoči v cirkuških in sejemskih predstavah. To mu daje posebno čustveno dimenzijo in gledalcu narekuje optiko prikritega gnusa, zgroženosti, pomilovanja in sočutja. Skozi tako perspektivo se sicer naivna romantična zgodba zlahka razrašča na dodatne nivoje intimnega doživljanja pa tudi družbeno kritičnih kontekstov.
Preprosta zgodba se umešča v cirkus ter pripoveduje o pritlikavcu Hansu in njegovi ljubezni do lepe akrobatke Kleopatre. Hans zaradi Kleopatre zapusti svojo zaročenko, pritlikavko Frido. Kleopatra želi premožnega Hansa, ki se mu obeta razkošna dediščina, izkoristiti in s svojim ljubimcem, silakom Herkulom, skuje zaroto proti njemu. Uprizori navidezno poroko in se ne ustavlja v podcenjujočih žalitvah cirkuških kuriozitet. Ljubezenski trikotnik se izteče tragično, ko »svojega« neusmiljeno zaščitijo ostale cirkuške spake.
Življenje režiserja Toda Browninga se tudi samo zdi kot filmski scenarij. Pri šestnajstih je pobegnil v cirkus, kjer je nastopal v različnih vlogah. Gledališče in film sta ga najprej navduševala kot igralca, kasneje je varietejske predstave in filme režiral. Zaslovel je z danes kultnima filmoma *Drakula* (1931) in *Spake* (1932).

Spake

Predstava se celovito umešča v bivalni predel cirkuške karavane, kjer v vozovih živijo gnus zbujajoči spački – ženska z brado, polmoški-polženska, človek brez udov, siamski dvojčici, človek okostnjak ... Njihova zunanjost narekuje zavračajoč odnos »normalne« okolice, svoj prostor pod soncem najdejo v cirkusu in na sejmarskih razstavah, kjer se preživljajo z razkazovanjem svojih hib za groteskno zabavo obiskovalcev. Nasprotje predstavljata prelepa akrobatka na trapezu Kleopatra in postavni silak Herkules – velika človeka, kot ju poimenuje pritlikavec Hans. Trk grotesknih spak z »normalnima« junakoma odpira vrsto vprašanj o tem, kdo je prava spaka, kaj spako definira, kdo jo opredeljuje in kje je njeno mesto.
V predstavi se seveda izognemo nastopu naturščikov, kot medij so uporabljene otroškim igračkam (dojenčkom) podobne lutke, ki (v izvirniku) pri večini ljudi zbujajo prijetne asociacije na otroštvo, igro in varnost ter budijo nostalgične spomine na najzgodnejše življenjsko obdobje.
V *Spakah* so lutke spačkov okorne, deformirane, izmaličene, »neizdelane«, skoraj negibne 'igračke'; kombinacija miniaturnih vozov pa se zapira v od stvarnosti odmaknjen in zaščiten prostor, ki spačeni skupnosti zagotavlja osnovno bivanjsko varnost.
Hermetičnost ustvarjenega okolja lahko odpirajo le želje in načrti likov, ki presegajo trenutni obstoj. Tukaj in zdaj sta za spake brezizhodna, v resnici že sama po sebi izhod – možnost preživetja, četudi v parametrih skromnega životarjenja. Za Kleopatro in Herkula pa zgolj vmesna postaja na poti v prihodnost. Z vstopom Hansa v njun odnos se ta izriše precej obetavna, saj se ji dobrika njegova velika dediščina. Neskladnost konceptov sicer namiguje na tragični razplet (v obliki moderatorskih vložkov Jožefine-Jožefa v maniri antičnega zbora), a zmagovalec ni predvidljiv, saj slika odnosov še zdaleč ni črno-bela.
Četudi pomilujemo spačke in sočustvujemo z njimi, Kleopatro in Herkula pa razumemo kot pokvarjena kradljivca (celo potencialna morilca), ti niso tako etično čisti, da bi si našo naklonjenost enoumno zaslužili:
Hans zaradi zatrapanosti v veliko lepotico neusmiljeno zapusti zvesto in bistro Frido, po porazu pa se k njej ponovno zateče.
Ženska z brado ne ve, kdo je oče njenega otroka.
Roza-Rozi živi(ta?) v nekakšnem incestnem zakonu z Džimijem in Džonijem, kar narekuje tudi okrepljeno dinamiko raznolikih intimnih odnosov.
Jožefina-Jožef vse ve, a nas zgolj zabava z opozorili in (privoščljivo?) čaka na dogodek.
Ko ko žre žive ptiče, kar je že samo po sebi precej neokusno. In tako dalje.
Edina res čista je ljubka in krhka Frida, resnična tragična junakinja zgodbe – kljub iskreni ljubezni je zavržena, njeno poštenje (Hansa ljubi še pred njegovo dediščino) ni poplačano, na koncu ga sicer dobi nazaj – razočaranega, ranjenega in zagrenjenega – kot tolažilno nagrado.

'Če užalite le enega, užalite nas vse'

Kdo je torej zmagovalec in kdo poraženec?
V veselje je dejstvo, da velika in lepa človeka ne dosežeta svojega pokvarjenega cilja. V tolažbo je zmožnost solidarnosti, ki so je sposobne spake. V pomiritev je prikaz moči množice ponižanih. In lepo je ugledati ponovno združen drobni parček (ljubkih marionet). A kaj nam v resnici narekuje tako percepcijo? Naša lastna privoščljivost? Zavist? Strah? Hinavsko pomilovanje, skozi katerega v vse štrleče in preluknjane dele spačenih teles strmijo naši radovedni pogledi? Ali pa želja po zatiskanju oči in poenostavljanju? Lepa akrobatka je pokvarjena ženska in si zasluži kazen. Možati Herkules je zločinec. Ja, kastracija je pravičen izhod! Nič ni takšno, kot je videti, lepo ni dobro, grdo ni slabo, svet je krut, zato naj lepi plačajo, spački pa imajo svoj ljubi mir. Spake vendar pogumno rešijo problem!
Pa ga res? Ali ni Hans sam kriv za svojo (skoraj) nesrečo? Ali je Fridina zmaga res »happy end«? S katerimi merili spake merijo pravico?
Če nam ta merila zadoščajo, potem se čimprej resno zamislimo nad lastnim razumevanjem morale, osebne etike in splošne človečnosti, ali pa se pripravimo na to, da – v nemoči preseči lastno pasivnost (in otopelost) – svojo usodo na milost in nemilost prepustimo razjarjenim.

Umetniška ekipa

Pisatelj, pesnik, dramatik, režiser, scenarist in kostumograf **Rok Vilčnik** (1968), s psevdonimom **rokgre**, po osnovni izobrazbi profesor likovne pedagogike, je bil nekaj let zaposlen kot dramaturg v Mestnem gledališču Ptuj, pozneje pa se je posvetil pisanju. Za svoje dramsko ustvarjanje je prejel Grumovo nagrado v letih 2000 (*To*) in 2008 (*Smeti na luni*), leta 2004 nagrado žlahtno komedijsko pero (*Pavlek*), slednja monokomedija je bila tudi zmagovalka 5. festivala Monodrama Ptuj 2005 . Izdal je pesniško zbirko *Sanje* (1994), zbirko pravljic *Vesoljne pravljice* (2003) in romana *Mali ali Kdo si je življenje zmislo?* (2001) ter *Deset let razmišljanja* (2005). Piše radijske in lutkovne igre ter drame. Drami *Zvezda* in *To* sta bili izvedeni kot radijski igri ter v letih 1998 in 1999 uprizorjeni na odru SNG Maribor, leta 1999 je bila premierno uprizorjena še drama *Kleščar* v Klubu KGB. Doslej so bile uprizorjene tudi njegove številne drame, komedije, kabareti in besedila za otroke: *Enajsto čudo, Leticija in Silvester, Milan, Mravljinčar ali Gozd rdečih sadežev, Pavlek, Othello, Kokolorek, O čem govorimo, kadar govorimo o ljubezni, Sirup sreče, Bonton, Učitelj, Smeti na luni, Pika, kje je tvoja nogavica, Nevarno razmerje* in druge. Kot radijske igre so bile izvedene *Legenda o človeku, Dež, Kleistovo pismo*. Leta 2012 je režiral predstavo po lastni predlogi *Razstava src*, v kateri nastopajo varovanci VVC Sonček.
Piše scenarije za televizijo (nadaljevanki *Naša mala klinika* in *Lepo je biti sosed*) in film (*Babica gre na jug 2*). Znan je kot idejni vodja in avtor besedil glasbene skupine Patetico in projekta Papir ter širšega gibanja Nova popevka.
Nekatera njegova besedila so dostopna na spletu: http://www.sigledal.org/geslo/Rokgre.
Letos je prejel Glazerjevo listino za zbirko dram *Ameriška trilogija* (*Smeti na Luni, Serum resnice, Učinek kobilice*), ki (kot navaja strokovna komisija) »razgaljajo človekovo intimo, spregovorijo o družbenih tabujih ter s svojo tenkočutnostjo pretresejo bralca«.

Režiser in scenarist **Bojan Labović** (1961), rojen v Mariboru, je diplomiral iz dokumentarne režije in scenaristike na praški filmski akademiji FAMU. Je avtor več dokumentarnih in igrano-dokumentarnih filmov in nadaljevank, televizijskih oddaj ter scenskih postavitev. Kot režiser in scenarist podpisuje več kot štirideset različnih filmskih in televizijskih del, med drugimi prvo filmsko upodobitev Ivana Krambergerja *Moja prva knjiga*, pripoved o novi meji v Halozah *Zgodba o stoletju*, serijo v desetih delih *Tretje oko*, portret dr. Vekoslava Grmiča *Slavkova pot*, dvodelni dokumentarec o TAM-u *Umrli gigant*, zgodbo o švicarskem pisatelju in psihoanalitiku Paulu Parinu *Potem Goldy reče, to moraš pa enkrat napisati*, igrani dokumentarec *Mariborska dvorišča* in portret dr. Bruna Hartmana *Na poti pride vse naproti.* Z Brankom Šömnom je avtor scenarija za igrani celovečerni film *Bele tulpike* v lastni režiji, ki je nastal po istoimenskem romanu Ferda Godine.
Za svoja dela je prejel grand prix na srednjeevropskem televizijskem festivalu, Vikendovo nagrado in Glazerjevo listino (2006).
Deluje tudi v gledališču, kjer je leta 2007 režiral predstavo *La Strada* v koprodukciji Drame SNG Maribor, Narodnega doma Maribor in GIZ Stari Maribor. Z lutkovnim gledališčem se drzno in navdahnjeno sooča prvič.

Mlada češka lutkovna scenografka in kovačica **Tereza Vašičková** (roj. Venclová), ki je z Lutkovnim gledališčem Maribor že večkrat sodelovala, izhaja iz majhnega kraja Pomezí blizu prav tako majhnega kraja Polička na meji med Češko in Moravsko. Magistrirala je iz lutkovne scenografije na Katedri za alternativno in lutkovno gledališče (KALD) praške gledališke akademije DAMU pod mentorstvom profesorja Petra Matáska.
Njen osupljiv scenografski opus obsega nekaj več predstav kot sama šteje življenjskih let. Nekatere: *Grozljive zgodbe, Poredni fant* (obe Mimotaurus), *Jezus – njegov zločin in njegova kazen, Izgubljeni sin, Naida, Zažigalec* (vse Disk), *Rdeča kapica 1, 2, 3* (Gledališče nekega Edija), *Hamleteen* (Gledališče Alfa), *Umazane roke* (Narodno gledališče), *Neklan, Prodani smeh, Velblod, riba in kokoš* (vse Naivno gledališče Liberec), *?zakaj, Cyrano* (obe LGM), *Vrnitev v Bullerbyn, Gagarin!* (obe LGM in Športniki), *Červišek* (Športniki).
Vašičková se posebno odlikuje v umetnem kovaštvu, ki se ga je štiri leta učila pri akademskem kiparju Janu Mastniku. Leta 2002 je po prejemu prve nagrade na mednarodnem natečaju Helfštýn njeno skulpturo *Premik* odkupil muzej evropskega kovaštva v Rouenu (Francija).
Četudi obožuje delavnico Naivnega gledališča Liberec, rada prihaja v Maribor, gnezdi pa v Hradcu Králové, kjer ob Hynku uživa sveže materinske radosti in potrpežljivo lika režijske gube soproga Jakuba.

Avtor glasbe **Gregor Stermecki** je glasbeni urednik Radia Maribor. Diplomiral je na ljubljanski Akademiji za glasbo (2005), na Oddelku za kompozicijo in glasbeno teorijo. V njegovem opusu izstopajo: *Glasba za sedem instrumentov* (nagrada – Glasbeni julij na Obali), *Koncert za violino in orkester* (študentska Prešernova nagrada), odrska glasba za Molièrov *Amfitrion* (zlatolaska, nagrada AGRFT). Doslej se je kot avtor glasbe podpisal pod enajst odrskih del in sedem filmov. Kot avtor in aranžer sodeluje tudi z raznimi slovenskimi ustvarjalci, kot so Bilbi, Papir, Zoran Predin in Rok Predin, Klarisa Jovanovič, Traja Brizani, Severa Gjurin. V gledališkem svetu se je doslej povezal z režiserji Matjažem Ivanišinom, Andrejem Jusom in Matjažem Latinom ter s pisateljem Rokom Vilčnikom (rokgre). Na festivalu Slovenska popevka 2011 je za skladbo *Drobne slike* prejel nagrado strokovne žirije za besedilo.